

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-5-69-27>

УДК 378.22

Заїка А.Ю.

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

СУЧАСНИЙ СТАН ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ ДО ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З УЧНЯМИ СТАРШОЇ ШКОЛИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан готовності майбутніх учителів-філологів до дослідницької діяльності. У сучасній освіті України домінує ідея про формування творчої особистості, духовно розвиненої, яка вільно володіє мистецтвом слова. Зазначені вище якості можна виховати особливо в процесі вивчення філологічних дисциплін. Тому завданням сучасної педагогічної науки є підготовка майбутнього учителя-філолога до дослідницької роботи з учнями старшої школи. Відомо, що без володіння мови неможливо опанувати інші науки. Отже, залучення сучасних учителів-філологів до дослідницької роботи є необхідним чинником для розвитку їхніх здібностей і як результат є запорукою розвитку здібностей їхніх учнів. Автором були визначені критерії які дозволило охарактеризувати рівні готовності до дослідницької роботи майбутніх учителів-філологів.

Ключові слова: дослідницька діяльність, рівень готовності, критерій, учитель-філолог, констатувальний етап експерименту.

Zaika Anna

National University of "Kyiv-Mohyla Academy"

THE CURRENT STATE OF PREPAREDNESS OF FUTURE TEACHERS-PHILOLOGISTS FOR RESEARCH ACTIVITY WITH STUDENTS OF SENIOR SCHOOL IN GENERAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE

Summary. It is analyzed the current state of preparedness of future teachers-philologists for research activity in the article. In the modern education system of Ukraine, the idea of upbringing creative and spiritually developed person who is fluent in the art of the word, prevails. The above-mentioned qualities can be raised especially in the process of mastering the philological disciplines. Therefore, the task of modern pedagogical science is to prepare the future teacher-philologist for research activity with the students of the senior school. It is known that without the knowledge of language it is impossible to master other sciences. Consequently, the involvement of modern teachers-philologists in research activity is an indispensable factor for the development of their abilities and as a result is a guarantee of the development of the abilities of their students. It is necessary to mention that the professional training of teachers is of special importance today, since the success of implementation of educational reforms depends on the teachers' willingness to be engaged in research activity. The author has defined the criteria that allowed to characterize the preparedness level of future teachers-philologists for the research activity. Preparedness is regarded as an important characteristic of the teacher's professionalism. Preparedness is considered to be the goal and the result of training. The transition to the functioning of the senior school on the basis of subject matter is complicated by the lack of preparedness of teachers to work in such conditions. Different diagnostic methods are used to study the formation of preparedness of future teachers-philologists for the research activity according to the proposed criteria: questioning of students and teachers to identify the features of self-assessment and expert assessment of the preparedness of future teachers-philologists for the research activity; questionnaires for self-assessment of the possession of research skills. In order to find out the general level of preparedness of future teachers-philologists for research activity at the stage of experimental research, a study was carried out and detailed results were presented for each indicator of our criteria.

Keywords: research activity, level of preparedness, criterion, teacher-philologist, summative experiment.

Постановка проблеми. Вхідження університетів України в Болонський процес вимагає збільшення уваги у навчально-виховному процесу до наукової діяльності викладачів та студентів. Науково-дослідна діяльність майбутніх учителів-філологів спрямована на активізацію їх наукової творчості, розвиток їх дослідницького потенціалу та здібностей в процесі роботи з учнями старшої школи. Сучасна українська старша школа, безперечно, має значний потенціал для залучення учнів до дослідницької роботи, яка може здійснюватися в межах навчальних дисциплін та в процесі позакласної діяльності. Але дослід-

ження стану розв'язання в теорії і практиці вищої професійної освіти проблеми підготовки майбутніх учителів-філологів до дослідницької діяльності з учнями старшої школи дозволило виявити протиріччя між збільшеною потребою суспільства в учителі, готовому до дослідницької роботи в професійній сфері, і недостатньою сформованістю готовності до дослідницької діяльності у випускників вищих навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив дійти висновку, що проблема готовності до дослідницької діяльності достатньо тривалий час знахо-

диться в центрі уваги. Проблема науково-дослідної роботи для процесу університетської підготовки майбутніх фахівців неодноразово ставала об'єктом вивчення (О. Глузман, О. Гнізділова, О. Дубасенюк, М. Євтух, В. Загвязинський, Г. Кловак, М. Князян, В. Краєвський, В. Луговий, О. Микитюк, І. Підласий, Н. Побірченко, З. Сазонова, С. Сисоева, В. Сипченко, В. Сластьонін, В. Шинкарук та ін.). Певний інтерес становлять дисертаційні роботи, спрямовані на організацію науково-дослідної діяльності старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах (С. Васильєва), формування навчально-дослідницьких умінь старшокласників (Н. Недодайко).

У системі професійної підготовки майбутніх учителів-філологів до дослідницької діяльності філологічні дисципліни не просто забезпечують загальноосвітню підготовку, а є потужним фундаментом для ефективного вирішення задач майбутньої професійної діяльності. Проте за результатами аналізу дисертаційних робіт не виявлено досліджень які б висвітлювали аналіз рівня сформованості готовності майбутніх учителів-філологів до дослідницької діяльності з учнями старшої школи, що доводить актуальність та перспективність обраного дослідження [5, с. 194].

Мета статті є аналіз і характеристика готовності майбутніх учителів-філологів до дослідницької діяльності з учнями старшої школи за мотиваційно-ціннісним критерієм.

Діагностування наявного стану готовності майбутніх учителів-філологів до дослідницької діяльності з учнями старшої школи в загальноосвітніх закладах України є важливим кроком на шляху вдосконалення системи підготовки до дослідницької діяльності студентів філологічних факультетів. Вивчення та аналіз сучасної освітньої практики організації дослідницької роботи в неперервній професійній освіті, виявлення недоліків у системі підготовки до дослідницької роботи майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення філологічних дисциплін, а також причин, що їх викликають, було здійснено в ході констатувального експерименту [6, с. 163].

Для перевірки ефективності організації підготовки до дослідницької діяльності майбутніх учителів-філологів необхідно порівняти рівень їх готовності до здійснення дослідницької діяльності до і після експерименту в експериментальній (ЕГ) і контрольній (КГ) групах. Таке порівняння можна зробити на основі єдиних критеріїв і показників. Виходячи з цього, ми визначили такі завдання констатувального етапу дослідження:

1. Відібрати критерії та показники, які характеризують рівень готовності до дослідницької діяльності майбутніх учителів-філологів.

2. Визначити та охарактеризувати вибір учасників дослідження.

3. Вивчити сучасний стан готовності до дослідницької роботи майбутніх вчителів-філологів з учнями старшої школи в загальноосвітніх навчальних закладах України.

Щодо першого завдання, то на основі аналізу теоретичних і практичних даних психолого-педагогічних джерел з урахуванням гіпотетичного припущення і завдань дослідження, нами були відібрані три групи критеріїв, які характеризують рівень готовності до дослідницької діяльності майбутніх учителів-філологів:

1. Мотиваційно-ціннісний критерій: ставлення до дослідницької діяльності як до особистісної цінності, потреба в творчому самовираженні, інтерес до активної участі у дослідницькій діяльності, самостійність у виборі дослідницьких завдань і форм роботи; прагнення брати участь в конкурсах дослідницьких робіт, виступати на наукових конференціях, семінарах, наполегливість у подоланні труднощів при вирішенні дослідницьких завдань [1, с. 135].

2. Когнітивний критерій: розуміння ролі і значення вирішення дослідницьких завдань у професійній діяльності педагога; знання типів дослідницьких завдань, що вирішуються педагогами у своїй професійній діяльності, і вимог, до результатів їх вирішення; знання методів розв'язання дослідницьких завдань і умов їх застосування [4, с. 181].

3. Технологічний критерій: вміння працювати з літературними джерелами (складати бібліографію, реферувати, анутовати літературу); вміння ставити і вирішувати дослідницькі завдання, вибирати і застосовувати дослідницькі методи; активність у поданні результатів власної дослідницької роботи; вміння і навички здійснювати рефлексивну діяльність [2, с. 114].

Для дослідження сформованості готовності до дослідницької діяльності майбутніх вчителів-філологів за пропонуваними критеріями використовувалися різні діагностичні методики: анкетування студентів і викладачів для виявлення особливостей самооцінки та експертної оцінки сформованості готовності до дослідницької діяльності майбутніх учителів-філологів; анкети для самооцінки володіння дослідницькими вміннями і навичками.

В нашому дослідженні ми зупинимось на аналізі показників за мотиваційно-ціннісним критерієм.

Визначення критеріїв, показників і ознак їх прояву, дозволило охарактеризувати рівні сформованості готовності до дослідницької діяльності майбутніх учителів-філологів: низький, середній, високий. Це допоможе нам точніше виявити наявний стан готовності до дослідницької діяльності майбутніх учителів-філологів і об'єктивно оцінити ефективність експериментальних методик.

До низького рівня сформованості готовності до дослідницької діяльності належать студенти, які не виявляють активності у професійному саморозвитку і не прагнуть дізнатися понад те, що пропонують навчальні програми; не розуміють ролі і значення вирішення дослідницьких завдань у професійній діяльності педагога; не вміють самостійно ставити дослідницькі завдання і вирішувати їх професійно; не виявляють інтерес до освоєння методів дослідницької діяльності, оскільки не вважають це важливим для свого майбутнього; не виявляють інтерес до участі в розробці та реалізації дослідницьких проектів; не вміють працювати з літературними джерелами, застосовувати методи дослідження [3, с. 119].

У студентів із середнім рівнем сформованості готовності до дослідницької діяльності виявляється деяка обмеженість в розумінні ролі і значення вирішення дослідницьких завдань у професійній діяльності педагога; вирішують дослідницькі завдання, які включають в себе раніше відпрацьовані елементи. Зацікавлено і відповідально ставляться до освоєння методів дослідження, вважаючи,

що це може придатися в майбутньому; проявляють зацікавленість в саморозвитку, але їх активність в цьому невисока; недостатньо динамічно вміють працювати з літературними джерелами; можуть самостійно ставити дослідницькі завдання, але не виявляють належну наполегливість при виникненні труднощів, можуть брати участь в конкурсах дослідницьких робіт або виступати на наукових конференціях, семінарах, але сильно до цього не прагнуть [3, с. 120].

Студенти з високим рівнем сформованості готовності до дослідницької діяльності відносяться до дослідницької діяльності як до особистісної цінності, проявляють активність у саморозвитку, мають величезне бажання брати участь в конкурсах дослідницьких робіт, виступати на наукових конференціях, семінарах; розуміють роль і значення вирішення дослідницьких завдань у професійній діяльності педагога; мають знання, достатні для вирішення дослідницьких завдань усіх типів; вміють працювати з літературними джерелами; вміють застосовувати відповідно до наявних умов всі основні методи, які потрібні для вирішення дослідницьких завдань; вміють впроваджувати отримані результати в практичну діяльність [3, с. 122].

Друге завдання констатуючого етапу експерименту полягає в тому, щоб вибірка охоплювала студентів ВНЗ, які вивчають філологічні дисципліни.

У дослідженні на констатуючому етапі експерименту в вибірці було задіяно 300 студентів, які навчаються за напрямками підготовки «Українська філологія», «Англійська філологія», за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр в наступних університетах: Національний університет «Киево-Могилянська академія», Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Оскільки дослідницькою роботою займаються більше студенти старших курсів в експерименті ми задіяли студентів 3-4 курсів.

Третє завдання констатуючого експерименту передбачає встановлення рівнів готовності до дослідницької діяльності майбутніх учителів-філологів в процесі роботи зі старшими школярами згідно з визначеними критеріями і показниками.

З метою виявлення загального ступеня сформованості готовності до дослідницької діяльності майбутніх учителів-філологів було проведено дослідження і представлені детальні результати по кожному показнику певних нами критеріїв.

Переходимо до аналізу показників мотиваційно-ціннісного критерію готовності до дослідницької діяльності майбутніх учителів-філологів. Ці показники являють собою відношення до дослідницької діяльності як до особистісної цінності; потреба в творчому самовираженні.

Аналіз анкетних даних констатуючого етапу експерименту дозволяє виявити, що основний контингент студентів складають випускники загальноосвітніх шкіл (50% від числа опитаних), також зі шкіл з поглибленим вивчення окремих предметів (20%), з гімназій (20%) і з ліцеїв (10%).

Треба відзначити, що тільки 30% студентів брали участь в олімпіадах різного рівня і науково-практичних конференцій, з них тільки 5% писали роботи з філологічних дисциплін, 70% респондентів на питання «Чи доводилося Вам у школі займатися науково-дослідною роботою?» відповіли негативно.

Як головну причину в основному вказували, що не було мотивів з боку вчителів, а також не було бажання займатися науковою діяльністю. Необхідно відзначити, що 40% опитаних студентів брали участь у студентських наукових конференціях, 45% брали участь в конкурсах наукових робіт і були нагороджені дипломами 5% опитаних і 25% брали участь в наукових семінарах. На питання «Чи брали Ви участь в науково-практичних конференціях?» 40% студентів відповіли позитивно, 10% рідко брали участь через те, що запропоновані теми конференцій, що не відповідають власним інтересам, і 50% не брали участі взагалі в зв'язку з відсутністю мотивації і вільного часу. На питання «Чи брали Ви участь в конкурсах наукових робіт?» тільки 45% відповіли позитивно, 10% брали участь рідко через відсутність мотивації і 45% не брали участі в зв'язку з відсутністю бажання і вільного часу.

Необхідно відзначити, що 70% студентів основним мотивом, що спонукає до участі в дослідницькій діяльності відокремили – користь для майбутньої професійної діяльності і потреба до самовираження, 30% – інтерес і любов до знань. До основних труднощів в науково-дослідній роботі 70% віднесли планування роботи, виділення проблеми в ході дослідження, викладені у письмовій формі тексту, 20% – відбір необхідного матеріалу і 10% – планування експерименту.

До найбільш діючого засобу в підготовці до дослідницької діяльності студенти віднесли: спекурси (5%), організацію наукових конференцій та консультацію з науковим керівником (70%), робота в творчих групах при кафедрі. На питання «Що, на ваш погляд, найбільш значимо для формування і розвитку умінь науково-дослідницької роботи?» 60% вказали мотивацію і бажання, 30% – співпраця з досвідченими викладачами та тільки 10% – знання основ науково-дослідницької діяльності. На питання «Як впливає, з Вашої точки зору, участь в науково-дослідній роботі на формування творчої особистості вчителя-філолога?» 50% відповіли, що розширює кругозір, 30% – формує дослідницькі вміння, 15% – розвиває творчі здібності і 5% відповіли, що участь в науково-дослідній роботі на формування особистості філолога не впливає. На питання «Чи плануєте Ви працювати в школі після закінчення ВНЗ?» «Тільки 10% відповіли позитивно, 5% – ще не визначилися, 85% – відповіли негативно.

Висновки. Таким чином, результати діагностування учасників дослідження за мотиваційно-ціннісним критерієм довели необхідність удосконалення системи підготовки майбутніх учителів-філологів до дослідницької діяльності з учнями старшої школи у процесі вивчення філологічних дисциплін відповідно до сучасних тенденцій розвитку освіти. Зокрема, у більшості студентів вибіркової сукупності виявлено переважно низький рівень готовності до дослідницької діяльності з філологічних дисциплін, що свідчить про недосконалість організаційно-педагогічних умов, які сприяють формуванню мотивації дослідницької активності майбутніх учителів-філологів.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо в психолого-педагогічному аналізі показників готовності майбутніх учителів-філологів до дослідницької діяльності з учнями старшої школи за когнітивним та технологічним критеріями.

Список літератури:

1. Васильєва С.О. Організація науково-дослідної діяльності старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Харків, 2007. 238 с.
2. Глузман А.В. Профессионально-педагогическая подготовка студентов университета: теория и опыт исследования. Киев, 1998. 255 с.
3. Дубасенюк О.А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності. Житомир, 2003. 192 с.
4. Краевский В.В. Проблемы научного обоснования обучения. Москва, 1977. 264 с.
5. Недодатко Н.Г. Теоретичні основи формування навчально-дослідницьких умінь. Кривий Ріг, 1994. 162 с.
6. Сисоева С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. Київ, 1996. 407 с.

References:

1. Vasylieva S.O. (2007). Orhanizatsiia naukovo-doslidnoi diialnosti starshiklasnykiv u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [The organization of research activity of students of senior school in general educational institutions] (PhD Thesis). Kharkiv : Kharkivskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni H.S. Skovorody.
2. Gluzman A.V. (1998). Professionalno-pedagogicheskaya podgotovka studentov universiteta: teoriya i opyt issledovaniya [Professional and pedagogical preparedness of university students: theory and experience of research]. Kiev : Prosvita. (in Russian)
3. Dubaseniuk O.A. (2003). Profesiina pidhotovka maibutnoho vchytelia do pedahohichnoi diialnosti [Professional preparedness of future teacher to pedagogical activity]. Zhytomyr : ZhDU imeni I. Franka. (in Ukrainian)
4. Kraevskiy V.V. (1977). Problemy nauchnogo obosnovaniya obucheniya [The problems of scientific rationale of education]. Moskva : Pedagogika. (in Russian)
5. Nedodatko N.H. (1994). Teoretychni osnovy formuvannya navchalno-doslidnytskykh umin [The theoretical basis of formation of educational and research skills]. Kryvyi Rih : Voprosy pedagogiki vysshej i srednej shkoly. (in Ukrainian)
6. Sysoieva S.O. (1996). Pidhotovka vchytelia do formuvannya tvorchoi osobystosti uchnia [The preparedness of teacher to form the creative personality of a student]. Kyiv : Poligrafkniga. (in Ukrainian)